

Ekonomik Dirençlilikte Kadın İstihdamının Rolü: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Bazında Kanıtlar ve Öneriler^a

The Role of Women's Employment in Economic Resilience: Evidence and Recommendations Based on the Economic Complexity Index

Hakan Eryüzü^b

Özet

Ekonomik karmaşıklık endeksi ülkenin ürettiği ürünlerin çeşitliliği ve bu ürünlerin karmaşıklığına (üretim yönünden) dayanarak, o ülkenin ekonomik gelişim potansiyelini değerlendiren bir endekstir. Gelişmiş ülkelerde endeksin diğer ülkelere göre yüksek olduğu ve gelişmiş ülkelerin de ekonomilerinin çeşitli şoklara karşı daha dirençli olduğu bilinmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de kadın istihdamının ekonomik dirençlilik üzerindeki etkisini ekonomik karmaşıklık endeksi bağlamında incelemeyi ve 6 Şubat depremi sonrası TR63 bölgesinin (Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye) yeniden yapılandırılmasında kadın istihdamının rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, 1995-2022 yılları arasındaki veriler kullanılarak Türkiye özelinde kadın istihdam katılım oranı ve ekonomik karmaşıklık endeksi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle seriler pozitif ve negatif şoklarına ayrıştırılmıştır. Tüm serilerin birim kök testleri yapılmıştır. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişki tespiti içinse ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. ARDL analizi sonuçları, kadın istihdam katılım oranındaki pozitif şokların ekonomik karmaşıklık endeksi üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışma, Türkiye’de kadın istihdamı ile ekonomik karmaşıklık arasındaki ilişkiyi ilk kez ampirik olarak analiz etmekte ve TR63 bölgesinin deprem sonrası ekonomik dirençliliğinin artırılmasında kadın istihdamının rolüne yönelik özgün politika önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Ekonomik Karmaşıklık Endeksi, Ekonomik Dirençlilik

Jel Kodları: C19, E29, E66, J24, J29

Abstract

The economic complexity index evaluates a country's economic development potential based on the diversity and complexity of the products it manufactures. It is well-established that developed countries tend to have higher economic complexity index scores compared to other nations, and their economies are known to be more resilient to various shocks. This study investigates the impact of women's employment on economic resilience through the lens of the economic complexity index and examines the role of women's employment in the post-earthquake reconstruction of the TR63 region (Hatay, Kahramanmaraş, and Osmaniye) following the February 6 earthquake. Utilizing data spanning from 1995 to 2022, the relationship between women's labor force participation rate and the economic complexity index in Türkiye was analyzed. In this context, the data series were decomposed into positive and negative shocks, and unit root tests were conducted for all variables. To identify long-term relationships between the variables, the ARDL bounds testing approach was employed. The findings from the ARDL analysis reveal that positive shocks in women's labor force participation rate have a favorable impact on the Economic Complexity Index. This study represents the first empirical analysis of the relationship between women's employment and economic complexity in Türkiye and offers unique policy recommendations to enhance the economic resilience of the TR63 region through increased women's employment in the aftermath of the earthquake.

Key Words: Women's Employment, Economic Complexity Index, Economic Resilience

Jel Codes: C19, E29, E66, J24, J29

^a Bu çalışma TÜBİTAK 1001 programları 223K163 nolu proje kapsamında yapılmıştır.

^b Doç. Dr. Hakan ERYÜZÜ, İskenderun Teknik Üniversitesi, hakan.eryuzlu@iste.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3715-0021

GİRİŞ

Ekonomik karmaşıklık endeksi (Economic Complexity Index, ECI), ülkelerin ihracat yapılarını, bu yapıların çeşitliliği ve karmaşıklığı temelinde analiz eden bir ölçüttür. Yüksek ekonomik karmaşıklığa sahip ülkeler, gelişmiş, sofistike ve uzmanlaşmış üretim yeteneklerini bünyelerinde barındırmakta olup, bu nedenle geniş bir yelpazede karmaşık ürünler üretebilme kapasitesine sahiptir. Bir ülkenin ekonomik karmaşıklığını değerlendirmek yalnızca sahip olduğu klasik üretim kapasitesine indirgenemez. Bu karmaşıklık düzeyi, ülkenin üretim kapasitesinde yer alan yeteneklerin miktarını ve niteliğini anlamaya yönelik daha kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir. Bu bağlamda, ülkenin ürettiği toplam ürün çeşitliliği kadar, söz konusu ürünlerin küresel ölçekteki yaygınlığı (ürünü ihraç eden ülkelerin sayısı) da belirleyici bir faktördür. Dahası, bu ürünleri üreten diğer ülkelerin ihracat kompozisyonlarının sofistikasyon ve çeşitlilik düzeyleri de ekonomik karmaşıklık değerlendirmesinde önemli bir rol oynar. Ekonomik karmaşıklık; bir ülkenin ihracat profiline gömülü olan üretim kapasitesi ve yeteneklerinin sofistikasyonunu ve çeşitliliğini temsil etmektedir. Ekonomik karmaşıklık endeksi, ülkeler arasındaki gelir düzeyi farklılıklarının anlaşılmasında kritik bir gösterge olarak konumlanmış ve aynı zamanda gelecekteki ekonomik büyümeyi tahmin etmek açısından diğer birçok ölçümü geride bırakan etkin bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kadın istihdamı ise, küresel ölçekte ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği ve toplumların krizlere karşı dayanıklılığının artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Kadınların işletmelerin her seviyesinde sürece dahil olması, şirket performansına kayda değer bir katkı sunmaktadır. Araştırmalar, kadınların iş dünyasında yer almasının finansal performansı, özellikle yatırım, pazar payı, sermaye ve hisse senedi getirilerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. (UN Women, 2024). Ekonomik dirençlilik, ülkelerin ve şehirlerin ekonomik şoklara, doğal afetlere ve küresel krizlere karşı hızlı bir şekilde toparlanma ve uyum sağlama kapasitesini ifade etmektedir (Martin ve Sunley, 2015). Kadınların iş gücündeki varlığı, ekonomik çeşitliliği artırarak ve yenilikçi çözümler sunarak bu dirençliliği güçlendiren temel unsurlardan biridir. Özellikle kriz dönemlerinde kadınların girişimcilik, sosyal hizmetler ve dayanışma ağlarındaki aktif rolü, toplumsal uyumu teşvik ederken ekonomik toparlanmayı hızlandırmaktadır (UN Women, 2020). Kadın istihdamının artırılması, yalnızca ekonomik faydalar değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve sosyal adalet açısından da önemli bir dönüşüm sağlamaktadır.

Kadın istihdamı ve ekonomik karmaşıklık endeksi arasında bir ilişki varlığı ekonomik açıdan dikkat çekici olabilir. Öyle ki bir erkek istihdamına karşı kadın istihdamının değeri nicel olarak ispatlanırsa kadın istihdamına yönelik politikalara destek noktasında yeni bir kanıt sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda bu ilişki gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarına bir veri sağlayacak ve beşeri sermaye açısından kadın istihdamının desteklenmesi gereğine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada da Türkiye özelinde kadın istihdamı ve sektörel ürün yelpazesinin gelişimi arasındaki ilişki test edilmiştir. Bu amaçla araştırma sorusu “Türkiye’de kadın istihdamı ECI’ya olumlu etki etmekte midir?” olarak belirlenmiştir. Eğer söz konusu ilişki pozitif ise, ulaşılmak istenen politika önerilerinden biri de “TR63 bölgesi özelinde 6 Şubat depremi sonrası ekonominin yeniden yapılanma sürecinde, Kadın istihdamının önemini” vurgulamaktır. TR63 bölgesi Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerinden oluşan Doğu Akdeniz bölgesidir. 6 Şubat 2023’de gerçekleşen depremler bu illerde büyük kalıcı hasarlara yol açmış ve illerin ekonomik olarak etkilenmesine sebep olmuştur. Deprem sonrası TR63 bölgesinin yeniden yapılanması konusunda birçok destek ve politika hazırlanmış halihazırda uygulanmaya devam etmektedir. Çalışmada Türkiye için geçerli olan sonucun TR63 bölgesi için de geçerli olacağı varsayımı yapılmaktadır. Bu varsayımın temel nedeni ekonomik karmaşıklık endeksi ile alakalı bölgesel verilerin bulunmamasıdır. Bu kapsamda ekonomik kalkınmanın beşeri sermaye boyutu içerisinde, kadın istihdamı özelinde politikaların geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

1. İSTİHDAM VE KADIN İSTİHDAMI

Bir ülkenin makroekonomik performansını değerlendirirken dikkate alınması gereken temel göstergelerden biri istihdam verileridir. İstihdam verileri, bir ülkenin üretim kapasitesi ve ekonomik refah düzeyi hakkında önemli ipuçları sunan kritik istatistiklerdir. Ekonomik literatürde istihdam genellikle iki şekilde ele alınmaktadır: tam istihdam ve eksik istihdam. Tam istihdam, iş arayan herkesin iş bulduğu ve tüm üretim faktörlerinin etkin bir biçimde üretime katılım sağladığı durumu ifade eder (Bekiroğlu, 2010). Buna karşın, eksik istihdam, belirli sebeplerden dolayı üretim faktörlerinin üretime tam olarak katılamadığı durumu tanımlar; bu durumda, iş arayan bireylerin tamamı iş bulup üretime dahil olamamaktadır. İş gücünün iş aramasına rağmen iş bulamadığı durumlardaki temel nedenlerden biri, hızla artan nüfus karşısında çıktı düzeyinin yetersiz kalmasıdır (Ercan, 2007). İstihdam verileri çeşitli kategorilere göre analiz edilebilmektedir. Yaş, şehir, ülke ve eğitim gibi analiz boyutları bunların başlıcalarıdır. Ancak toplumsal cinsiyet boyutunda yapılan analizler, sadece ekonomi düzeyinde değil, aynı zamanda toplumsal yapı bağlamında da önemli bilgiler sağladığı için özel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, erkeklerin kadınlara kıyasla daha yaygın ve kolay bir şekilde istihdama katılabildiği göze çarpmaktadır (Karakoç ve Koloşin, 2008). Bununla birlikte, dünya genelinde erkek ve kadın nüfusu yaklaşık olarak eşit bir dağılım göstermektedir. Son çeyrek yüzyıl içerisinde teknoloji ve iletişim alanındaki hızlı gelişmeler, kadınların istihdamıyla ilişkili sorunları daha görünür hale getirmiştir. Bu noktada temel sorun kadınların iş sahibi olup olmaması değil, sahip oldukları işlerin yeterliliği ve niteliğiyle ilgilidir.

Modern toplum yapısı, geleneksel ataerkil aile yapısından uzaklaşarak daha eşitlikçi bir aile modeline doğru evrilmektedir. Toplumun modernleşmesi toplumu oluşturan temel kurum olan aile üzerinde de önemli değişimlere neden olmuştur (Korkmaz, 2022). Tarihsel açıdan bu dönüşümün kökenlerini anlamak için yerleşik topluma geçiş sürecini ve savaşların fiziki güce olan talebi artırdığı dönemleri incelemek gerekmektedir. Yerleşik yaşamla birlikte fiziki gücün önem kazanması, erkeklere kadınlara kıyasla belirgin bir ayrıcalık sağlamış ve kadınların daha çok aile içindeki rollere odaklanmasına yol açmıştır. Ancak günümüzde yalnızca erkekler değil, kadınlar da ekonomik faaliyetlere katılmakta ve ayrıca ev içi sorumlulukları paylaşmaktadırlar. Kadınların çalışma yaşamına katılımını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler arasında en belirgin olanları sosyo-kültürel ve sosyo-demografik yapılar olarak öne çıkmaktadır (Aşkın, 2015). Özellikle son yıllarda, teknolojinin ilerlemesi ve buna bağlı olarak yeni endüstrilerin ortaya çıkışı ile toplumsal yapıda meydana gelen kültürel değişimler, kadınların istihdama katılımını artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Yorgun, 2010:168). Kadın istihdamına olan ihtiyacın tarihsel sürecine bakıldığında, teknolojik gelişmenin merkantalist dönem sonrası sanayi devrimi ile kritik bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. İngiltere’de başlayan ve öncelikle tüm Avrupa’ya yayılan sanayi devriminin öncelik ettiği toplumsal dönüşümler, kadınların gelir elde eden bireyler haline gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde özellikle, düşük ücretli işçi çalıştırılabilen, tekstil sektörünün büyümesi, kadın istihdamını ciddi ölçüde destekleyen bir unsur olmuştur (Gözüm, 2024). Bu bağlamda Sanayi Devrimi, endüstriyel çalışma koşulları ve toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde önemli bir etki yaratmıştır.

Türkiye tarihine bakıldığında, Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınları toplumsal yaşamda erkeklerle eşit bir konuma getirmeyi amaçlayan birçok düzenlemenin hayata geçirildiği dikkati çekmektedir. Özellikle medeni kanunun kabulü ile başlayıp kadınların seçme seçilme hakkına kadar birçok kadına yönelik pozitif düzenlemeler yapılmıştır (Doğramacı, 1985). Ancak, toplumun sosyo-kültürel yapısındaki yetersizlikler ve bu yeniliklere hazır olmayışı, bu çabaların kadın istihdamında anlamlı bir dönüşüm yaratmasını engellemiştir. Özellikle 1950 yılına kadar tarım sektörünün hâkimiyeti ve geleneksel tarımsal üretimin modern ekonomik faaliyetlerle uyumlu olmaması, kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan temel etkenlerden biri olmuştur (Büyüknalbant, 2009).

1950 sonrası süreçte serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ekonomik yapı dönüşüm yaşamış, büyük kentlere göç hızlanmış ve bu durum hem kırsal nüfusta artışa hem de kentlerdeki iş gücü talebinin yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, kadının toplumsal ve ekonomik yapıdaki konumunda değişim sürecini başlatmıştır (Berber ve Eser, 2008). Özellikle 1970’li yıllardan itibaren Türk kadınlarının, sokak ticareti, garsonluk, bankacılık ve turizm gibi sektörlerde giderek artan biçimde istihdam edilmeye başlandığı görülmektedir. Ev içinde ücretsiz aile işçiliği veya gelir sağlayıcı faaliyetlerde bulunabildikleri gibi, sanayi ve hizmet sektörlerinde ücretli işçi olarak da çalışabilmektedirler (Berber ve Eser, 2008).

1980’li yılların sonlarıyla birlikte yurtdışına açılma politikalarının uygulanmaya başlanması, kadınların iş yaşamındaki rolünü önemli ölçüde güçlendirmiştir. 1990’lı yıllarda ise bu eğilimler doğrultusunda kadın istihdamında daha belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Fakat bu dönemlerde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kadınların, girişimcilerin karşılaştıkları zorluklara ek olarak, yalnızca kadın olmalarından kaynaklanan bazı farklı sorunlarla mücadele etmiştir (Bedük, 2005). 2000’li yıllarla birlikte eğitim olanaklarına erişimin yaygınlaşması, kadınların iş gücüne katılımını daha da artırmış ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde Türkiye’deki toplumsal yapının değişimi, kadınlara yeni roller tanımlamıştır. Kadınlar, eğitim alanında nitelikler kazanıp toplumdaki yerlerinin farkına vardıkça bilinçlenmiş ve ücretsiz aile işçisi olma durumundan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamışlardır. Bu süreçle birlikte kadınlar, hizmet ve sanayi sektörlerinde giderek daha fazla istihdam edilmeye başlamıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005). Ayrıca, 2005 yılı itibarıyla Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin başlaması, kadınların dezavantajlı grup olarak ele alınmasını gündeme getirmiş; bunun sonucu olarak, kadın istihdamını desteklemeye yönelik politika ve projelerde belirgin bir ivme kazanılmıştır.

2. EKONOMİK KARMAŞIKLIK ENDEKSİ

Ekonomik karmaşıklık endeksi (ECI) ise, bir ülkenin ekonomik yapısının karmaşıklığını ve üretim kapasitesini ölçen bir göstergedir. Bu endeks, bir ülkenin ihracat ürünlerinin çeşitliliği ve sofistike yapısını analiz ederek, ekonomik büyüme potansiyelini ve rekabet gücünü değerlendirmek için kullanılır (Hidalgo ve Hausmann, 2009). ECI’nin temelinde, bir ülkenin ürettiği ürünlerin bilgi yoğunluğu ve bu ürünlerin dünya ticaretindeki yaygınlığı yatmaktadır. Daha karmaşık ürünlerin üretimi, genellikle daha yüksek bilgi birikimi ve teknolojik yetkinlik gerektirdiğinden, ECI bir ülkenin ekonomik kalkınma düzeyini anlamak için güçlü bir araç olarak kabul edilmektedir (Yıldız ve Yıldız, 2019).

ECI’nin önemi, ekonomik büyüme ve kalkınma ile olan güçlü ilişkisi üzerinden açıklanabilir. Hidalgo ve Hausmann’ın (2009) çalışmaları, ekonomik karmaşıklığın, bir ülkenin gelecekteki büyüme potansiyelini tahmin etmede geleneksel göstergelere kıyasla daha etkili olduğunu göstermiştir. Örneğin, yüksek ekonomik karmaşıklığa sahip ülkeler, genellikle daha çeşitli ve katma değeri yüksek ürünler ihraç ederek küresel ticarete daha avantajlı bir konum elde etmektedirler. Ayrıca, ECI’nin ülkelerin ekonomik çeşitlenme stratejileri ve sanayileşme politikalarının geliştirilmesinde önemli bir rehber olduğu vurgulanmaktadır (Hausmann vd., 2014).

Son yıllarda, ECI üzerine yapılan akademik çalışmalar, endeksin farklı ekonomik ve sosyal sonuçlarla olan ilişkisini incelemiştir. Örneğin, Sbardella vd. (2017), ekonomik karmaşıklığın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmiş ve karmaşık ekonomilere sahip ülkelerin daha düşük gelir eşitsizliği seviyelerine sahip olma eğiliminde olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, Mealy, Farmer ve Teytelboym (2019), ECI'nin sürdürülebilir kalkınma göstergeleri ile olan bağlantısını inceleyerek, daha karmaşık ekonomilerin çevresel sürdürülebilirlik açısından daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, ECI'nin yalnızca ekonomik büyüme değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel hedefler açısından da önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, ekonomik karmaşıklık endeksi, bir ülkenin ekonomik kalkınma yolculuğunu anlamak ve yönlendirmek için güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Hem teorik hem de uygulamalı çalışmalarda, ECI'nin ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve sürdürülebilir kalkınma gibi kritik konularla olan güçlü bağlantısı, bu endeksi modern ekonomi literatüründe önemli bir araç haline getirmiştir.

3. KADIN İSTİHDAMI VE EKONOMİK KATKISI

Kadın istihdamı, ekonomik kalkınma ve toplumsal ilerlemenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, kadınların iş gücüne katılımının yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik karmaşıklık düzeyini artırabileceğini göstermektedir (Hidalgo ve Hausmann, 2009). Ekonomik karmaşıklık endeksi (ECI), bir ülkenin üretim yapısının çeşitliliği ve sofistikasyonunu ölçmek için kullanılan bir araçtır ve kadın istihdamı ile ekonomik karmaşıklık arasında güçlü bir bağlantı olduğu öne sürülmektedir. Bu bağlamda, kadınların sanayi ve hizmet sektörlerindeki katılımı, ekonomik karmaşıklığı artıran bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Emeka, Asongu, ve Ngoungou, 2024).

Emeka, Asongu ve Ngoungou'nun (2024) Afrika ülkeleri üzerine yaptığı çalışmada, kadınların ekonomik katılımının ekonomik karmaşıklık üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, yönetim kurumlarının kadınların ekonomik kapsayıcılık düzeyini artırmada kritik bir rol oynadığını ve bu durumun ekonomik karmaşıklıkla pozitif bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların, ekonomik çeşitlenme ve sofistike üretim yapılarının gelişimini desteklediği vurgulanmaktadır. Bu bulgular, kadın istihdamını artırmaya yönelik politikaların, ekonomik karmaşıklık ve uzun vadeli kalkınma hedefleri açısından stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Kadınların iş gücüne katılımı, özellikle teknoloji yoğun ve bilgi tabanlı sektörlerde, üretim süreçlerinin daha karmaşık hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, daha fazla kadın istihdam eden ülkelerin, daha sofistike ürünler üretebilme kapasitesine sahip olduğu ve bu durumun ekonomik karmaşıklığı olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Mealy vd., 2019). Bunun yanı sıra, kadınların iş gücüne katılımını artıran politikaların, ekonomik çeşitlenme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, kadın istihdamı ve ekonomik karmaşıklık arasındaki ilişki, ekonomik kalkınma ve toplumsal ilerleme açısından önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu ilişkiyi daha iyi anlamak, ekonomik ve sosyal politikaların daha etkin bir şekilde tasarlanmasına olanak sağlayabilir.

4. EKONOMİK DİRENÇLİ KENTLERDE KADIN İSTİHDAMININ ÖNEMİ

Kadın istihdamı, ekonomik direncin artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ekonomik direnç, şehirlerin ekonomik şoklara karşı dayanıklılığını ifade eder ve bu bağlamda kadınların iş gücüne katılımı, hem ekonomik büyüme hem de toplumsal eşitlik açısından önemli bir faktördür (Baker, 2020). Kadınların iş gücü piyasasına katılım sağlaması, hanehalkı gelirlerini yükselterek ekonomik refahın daha adil ve dengeli bir biçimde dağıtılmasına önemli ölçüde katkı sunmaktadır. Kadın istihdamı aynı zamanda ekonomik çeşitliliği ve inovasyonu teşvik eden bir unsurdur (Başar, 2024).

Kadınların iş gücüne katılımı, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, toplumsal yapıların güçlenmesine ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Araştırmalar, kadınların iş gücüne katılım oranlarının arttığı kentlerin, ekonomik şoklara karşı daha az etkilenme eğiliminde olduğunu göstermektedir (OECD, 2019). Bu durum, kadınların ekonomik hayata katılımının, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadın istihdamının artırılması, ekonomik direnci destekleyen politikaların geliştirilmesi için stratejik bir öneme sahiptir. Kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikalar, ekonomik büyümeyi desteklerken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini de sağlamaktadır (UN Women, 2020). Bu bağlamda, ekonomik dirençli kentler, kadınların istihdamını artırarak, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Beşeri sermaye, bireyin sahip olduğu tüm yetkinlikler ve nitelikler olarak tanımlanabilir. Günümüzde sermaye, ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen en temel unsurlardan biri sayılmaktadır (Çokcanlı ve Akiş 2020). Beşeri sermaye kavramı, 20. yüzyıla kadar uzanan kökleriyle işgücünün niteliklerini ifade etmekte olup, bireyin ekonomideki rolü özellikle bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Ancak ekonomistler, beşeri sermayenin önemini çok daha önce kavramıştır. Beşeri sermayenin ekonomik kalkınmadaki temel işlevi, bireysel verimliliği artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektir. Bu doğrultuda, eğitim ve sağlık gibi nitelikli işgücünün gelişimine katkı sağlayan her türlü unsur, ekonomik kalkınmaya etki eden beşeri sermaye bileşenleri arasında yer almaktadır. Çalışmada kadınların beşeri sermayenin önemli parçası olduğu varsayımından yola çıkılarak, kadın istihdamının ekonomi üzerindeki olumlu etkisi ispatlanmaya çalışılmıştır. Böylece, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası bölgenin yeniden yapılandırılmasında kadın istihdamına yönelik politikaların neden desteklenmesi ve artırılması gereğine de katkı sağlayabilecektir.

5. YÖNTEM VE ARAŞTIRMA MODELİ

Çalışmada Türkiye için kadın istihdam katılım oranı ve ekonomik karmaşıklık endeksi verileri kullanılmıştır. Kullanılan seriler, 1995-2022 arasını (Türkiye için ECI hesaplama tarihi olan 1995'den deprem öncesi 2022 yılına kadar) kapsamaktadır ve yıllık serilerdir. Kadın istihdam katılım oranı (KİKO) verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir. Ekonomik karmaşıklık endeksi verileri ise Harvard Üniversitesi, Ekonomik Karmaşıklık Atlası veri tabanından, HS ürün sınıflandırması kullanımına dayandırılan haline göre elde edilmiştir.

Çalışmada, serilerin durağanlık özelliklerini incelemek ve birim kök içerip içermediklerini belirlemek amacıyla üç farklı birim kök testi uygulanmıştır: Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testleri. Bu testlerin her biri, serilerin durağan olup olmadığını farklı yaklaşımlar kullanarak değerlendirmektedir. ADF testi, Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen birim kök testinin genişletilmiş bir versiyonudur. Bu test, seride birim kök olup olmadığını test ederken, serinin otokorelasyon problemini gidermek amacıyla gecikmeli fark terimlerini modele eklemektedir. Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP testi, ADF testine benzer şekilde serilerin birim kök içerip içermediğini test eder. Ancak PP testi, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerini çözmek için istatistiksel hata terimlerini non-parametrik yöntemlerle düzeltir. Testin temel regresyon modeli ADF testiyle aynıdır, ancak hata terimlerinin dağılımına ilişkin düzeltmeler yapılır. PP testinin avantajı, gecikme uzunluğunun seçimine duyarlı olmamasıdır. KPSS testi ise, Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992) tarafından geliştirilmiş olup, diğer birim kök testlerinden farklı bir yaklaşıma sahiptir. Bu test, serinin durağan olduğunu varsayan sıfır hipotezine sahiptir. KPSS testi, bir serinin durağan bir süreçten sapma derecesini ölçmek için hata terimlerinin varyansını kullanır. Ayrıca KPSS testi, özellikle ADF ve PP testlerinin sonuçlarını doğrulamak ve tamamlayıcı bir perspektif sunmak amacıyla kullanılır.

Öncelikle, ADF ve PP testleri ile serilerin birim kök içerip içermediği test edilmiş, KPSS testi ise serilerin durağanlık varsayımını doğrulamak amacıyla kullanılmıştır. ADF ve PP testlerinde sıfır hipotezinin reddedilmesi, serinin durağan olduğunu gösterirken, KPSS testinde sıfır hipotezinin reddedilmemesi serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Tüm testler, farklı gecikme uzunlukları ve model spesifikasyonları (sabitli trendsiz, sabit, trend ve sabit) altında uygulanarak sonuçların tutarlılığı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonraki aşamasında, değişkenler arasındaki dönemli ilişkiyi tespit etmek için saklı eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem eşbütünleşme ilişkilerini analiz etmek için saklı nedensellik tekniğinden türetilmiştir. Saklı eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik testinin geleneksel yaklaşımına alternatif bir yöntem sunarak, geleneksel testlerde göz ardı edilebilecek potansiyel nedensellik ilişkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu teknik, Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilmiş ve özellikle serilerin pozitif ve negatif bileşenlerini ayrı ayrı inceleyerek asimetrik nedensellik ilişkilerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Saklı nedensellik tekniği, değişkenlerin toplam etkilerinin yanıltıcı olabileceği durumlarda, pozitif ve negatif şokların ayrı ayrı ele alınmasını sağlar. Bu yöntem, özellikle finansal ve ekonomik zaman serilerinde, değişkenlerin farklı bileşenlerinin birbirleri üzerindeki etkilerinin simetrik olmadığını varsayar. Hatemi-J (2012), bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Geleneksel Granger nedensellik testleri, değişkenlerin tüm hareketlerini bir bütün olarak ele alırken, saklı nedensellik tekniği, pozitif ve negatif bileşenlerin ayrıştırılmasıyla daha ayrıntılı bir nedensellik analizi yapılmasına olanak tanır”.

Saklı nedensellik analizinde, bir zaman serisi X_t , pozitif (X_{t+}) ve negatif (X_{t-}) bileşenlerine ayrıştırılır:

$$X_t = X_{t+} + X_{t-}, \quad \text{ve} \quad X_{t+} = \max(\Delta X_t, 0), \quad X_{t-} = \min(\Delta X_t, 0)$$

Benzer şekilde, diğer bir zaman serisi Y_t de pozitif (Y_{t+}) ve negatif (Y_{t-}) bileşenlerine ayrıştırılır. Daha sonra, bu bileşenler arasında nedensellik testi uygulanır. Test, her bir bileşen kombinasyonu için ayrı ayrı gerçekleştirilir:

$X_{t+} \rightarrow Y_{t+}$ (Pozitif bileşenden pozitif bileşene nedensellik)

$X_{t+} \rightarrow Y_{t-}$ (Pozitif bileşenden negatif bileşene nedensellik)

Ekonomik Dirençlilikte Kadın İstihdamının Rolü: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Bazında Kanıtlar ve Öneriler

$X_t \rightarrow Y_t$ (Negatif bileşenden pozitif bileşene nedensellik)

$X_t \rightarrow Y_t$ (Negatif bileşenden negatif bileşene nedensellik)

Bu ayrıştırma, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönü ve doğası hakkında daha ayrıntılı bilgi sağlar. Bu kapsamda çalışmada, saklı nedensellik tekniği kullanılarak değişkenler arasındaki asimetric eşbütünleşme ilişkileri analiz edilmiştir. İlk olarak, seriler pozitif ve negatif bileşenlerine ayrıştırılmıştır. Daha sonra, eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Test sonuçları, geleneksel normal eşbütünleşme testine kıyasla daha ayrıntılı ve derinlemesine bir analiz sunarak, gözlemlenmeyen nedensellik ilişkilerinin tespit edilmesine olanak sağlamıştır. Bu yöntem, özellikle ekonomik şokların asimetric etkilerinin analiz edilmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır.

Eşbütünleşme analizi için ARDL sınır testi yöntemi kullanılmıştır. Ekonomik ve finansal analizlerde değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin incelenmesi, politika yapıcılar ve araştırmacılar için büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) modeli, hem durağan (I(0)) hem de birim köklü (I(1)) veri serileriyle çalışabilme esnekliği sayesinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. ARDL modeli, özellikle küçük örneklerde güvenilir sonuçlar sunması ve eşbütünleşme ilişkilerini test etme yeteneği ile diğer yöntemlerden ayrılmaktadır (Pesaran vd., 2001).

ARDL analizi, sınır testi yaklaşımı ile eşbütünleşme ilişkisini test eder ve hem kısa dönem dinamiklerini hem de uzun dönem denge ilişkilerini aynı çerçevede modelleyebilir. Bu özellikleri sayesinde, makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ve politika önerilerinin geliştirilmesinde etkin bir yöntem olarak öne çıkmıştır (Nkoro ve Uko, 2016). Ayrıca, ARDL modeli, bağımsız değişkenlerin farklı gecikme uzunluklarında modele dahil edilmesine olanak tanıyarak, değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu çalışmada, ARDL modeli kullanılarak kadın istihdam oranı ve ekonomik karmaşıklık endeksi üzerine ampirik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Modelin uygulanabilirliği, teorik altyapısı ve sonuçların yorumlanması, ilgili literatürle uyumlu bir şekilde ele alınmıştır.

6. BULGULAR

Öncelikle değişkenlerin bileşenlerine ayrılmamış haliyle birim kök testleri yapılmıştır. Sonuçlar Tablo.1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Kadın İstihdam Katılım Oranı ve Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Birim Kök Testleri Sonuçları

			ADF		PP		KPSS	
	Model		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
ECI	Sabit	T-Stat	-0.773100	-6.313203	-0.28697	-8.41249	0.626048	0.500000
		Prob./ LMstat	0.8107	0.0000	0.9146	0.0000	0.739000	0.739000
KİKO	Sabit	T-Stat	-0.799939	-4.040176	-0.79993	-4.02507	0.234058	0.276342
		Prob./ LMstat	0.8031	0.0046	0.8031	0.0048	0.739000	0.739000

Sonuçlara göre iki seri de I(1) seviyesinde durağandır. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin tespiti için ARDL yöntemi uygulanmıştır. Öncelikle ARDL sınır testi yapılmış ve ARDL testi F istatistiği sonuçları Tablo.2’de sunulmuştur.

Tablo 2. ARDL Sınır Testi Sonuçları

F istatistiği	K (gecikme)	I(0) alt sınır*	I(1) üst sınır*
3.169752	1	3.02	3.51

*%10 anlamlılık

F test istatistiğinin alt ve üst sınır değerler arasında çıkması, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin bulunmadığını ileri süren temel hipotezin kabul edilmesine yol açmıştır. Bu durumda ARDL testine göre uzun dönemde kadın istihdam oranının, ekonomik karmaşıklık endeksi üzerinde anlamlı etkileri bulunmamaktadır.

Böyle bir durumda serilerin farklı türevleri arasında, literatürde saklı olarak tanımlanan, gizli bir ilişki olabileceği şüphesi araştırılmıştır. Bu amaçla öncelikle tüm seriler pozitif ve negatif bileşenlerine ayrılmış ve pozitif kadın istihdam katılım oranı (PKİKO), negatif kadın istihdam katılım oranı (NKİKO), pozitif ekonomik karmaşıklık endeksi (PECI) ve negatif ekonomik karmaşıklık endeksi (NECI) olmak üzere dört seri türetilmiştir. Bileşenlerine ayrılmış serilerin birim kök testi sonuçları Tablo.3’de özetlenmiştir.

Tablo 3. Bileşenlerine Ayrılmış Serilerin Birim Kök Testleri

			ADF		PP		KPSS	
	Model		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
NECI	Sabit	T-Stat	-1.16338	-6.23279	-1.28046	-6.24493	0.661352	0.131928
		Prob./ LMstat	0.6750	0.0000	0.6236	0.0000	0.739000	0.739000
PECI	Sabit	T-Stat	-1.73194	-5.96535	-0.20756	-6.52820	0.659986	0.201036
		Prob./ LMstat	0.4028	0.0000	0.9262	0.0000	0.739000	0.739000
NKİKO	Sabit	T-Stat	-1.73887	-4.32051	-1.78396	-4.28408	0.551065	0.206595
		Prob./ LMstat	0.4013	0.0024	0.3800	0.0026	0.739000	0.739000
PKİKO	Sabit	T-Stat	1.885223	-3.45464	1.663927	-3.47765	0.660420	0.340907
		Prob./ LMstat	0.9996	0.0180	0.9993	0.0171	0.739000	0.739000

Sonuçlara göre tüm seriler I(1) seviyesinde durağandır. Bu aşamada çalışmanın araştırma sorusu olan “Türkiye’de kadın istihdamı ECI’ya olumlu etki etmekte midir?” sorusuna göre pozitif kadın istihdam oranından, pozitif ekonomik karmaşıklık Endeksi şoklarına uzun dönemli birliktelik ARDL testine göre test edilmiştir. ARDL testi F istatistiği sonuçları Tablo.4’de sunulmuştur.

Tablo 4. ARDL Sınır Testi Sonuçları

F istatistiği	K (gecikme)	I(0) alt sınır*	I(1) üst sınır*
8.367302	1	5.59	6.26

*%10 anlamlılık

F istatistiğinin üst sınır değerinde olması, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin bulunmadığını ileri süren temel hipotezin reddedilmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, ARDL modelinde (sabitli ve trendli) maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiş ve kısa ile uzun dönem dinamikleri tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları ise Tablo.5’de detaylandırılmıştır.

Tablo 5. Kısa Dönem ARDL Hata Düzeltme Modeli

Değişken	Katsayı	Std Hata (olasılık)
Hdt(-1)	-0.585623	0.140142 (0.0004)

Ekonomik Dirençlilikte Kadın İstihdamının Rolü: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Bazında Kanıtlar ve Öneriler

Kısa dönem analizlerinin sonuçlarına göre dikkate alınması gereken önemli göstergelerden biri, hata düzeltme katsayısını ifade eden Hdt(-1) değeridir. Bu değerin 0 ile -1 arasında bir aralıkta bulunması, hata düzeltme mekanizmasının işlediğini ortaya koyar. Başka bir deyişle, kısa dönemde meydana gelen sapmalar zamanla uzun dönemde dengeye ulaşmaktadır. Modelin uzun dönem sonuçları ise Tablo.6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Uzun Dönem ARDL Hata Düzeltme Modeli

Değişken	Katsayı	Std Hata (olasılık)
PKİKO	0.013738	0.005329 (0.0168)
C	-0.048593	0.026071 (0.0752)
Trend	0.035331	0.008694 (0.0005)

Uzun dönem sonuçlarına göre kadın istihdam katılım oranı istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Kadın istihdam katılım oranının bağımlı değişken olan ekonomik karmaşıklık endeksi üzerindeki etkisi pozitifdir. Yani bağımlı değişken ile aralarında doğru yönlü bir ilişki mevcuttur. Bunun anlamı, uzun dönemde, kadın istihdam katılım oranındaki pozitif şoklar arttıkça, ekonomik karmaşıklık endeksi pozitif şokları artmaktadır.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Goldin (2023) kadınların dünya ekonomisinin merkezinde olduğunu belirtmiş ve gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranları yüksek olduğunu aynı zamanda kadınların görünmeyen emek üretiminde önemli olduklarına ve doğurganlığı belirlenmede temel unsur olduklarını vurgulamaktadır. Bu çalışma da, kadın istihdamının ekonomik dirençlilik üzerindeki etkisini Türkiye ölçeğinde ele alarak, bu ilişkinin teorik ve pratik temellerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Türkiye ölçeğinde ampirik bir test yapılmış ve kadın istihdam oranının artmasının ekonomik çeşitliliğin artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye açısından da kadın işgücüne katılım oranı 2006 yılından beri artış göstermektedir. Bu artış eğitim düzeyi ile ilgili olduğu kadar işgücüne girişi destekleyici çeşitli politik kararlarla da doğru orantılıdır (Dayıoğlu, 2024).

TR63 Bölgesi'nde (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) yaşanan yıkıcı depremler, şehirlerin ekonomik dirençliliğinin ve krizlere karşı dayanıklılığının artırılmasının ne denli önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, kadın istihdamı, hem ekonomik çeşitliliği artırarak hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirerek şehirlerin yeniden inşa sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Deprem sonrası yeniden yapılanma döneminde, kadınların iş gücüne katılımı, özellikle hizmet sektörü, girişimcilik ve sosyal destek mekanizmalarında aktif yer alması, sadece ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal uyumu ve sosyal dayanıklılığı da artırmaktadır (Kabeer, 2012). Kadınların iş gücündeki varlığı, hem ekonomik çeşitlilik yaratmakta hem de şehirlerin krizlere karşı adaptasyon yeteneğini artırmaktadır. Özellikle hizmet sektöründe ve girişimcilik faaliyetlerinde kadınların aktif rol alması, ekonomik sistemin daha esnek ve dayanıklı bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, kadın istihdamının artırılması, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları da içeren kapsamlı bir dönüşümü gerektirmektedir. Bu çalışma da, kadın istihdamının şehirlerin ekonomik dirençliliğine olan katkısını ele alarak, bu ilişkinin teorik ve pratik temellerini tartışmayı amaçlamakta ve bu tartışmayı TR63 bölgesi deprem sonrası şehirlerin yeniden yapılanma süreçlerine dayandırmaktadır.

TR63 Bölgesi'nde deprem sonrası ekonomik dirençliliği artırmak ve kadın istihdamını desteklemek için kadın girişimciliğini teşvik etmek kritik bir adımdır. TR63 Bölgesi'nde kadın istihdamına yönelik politikaların geliştirilmesi, bölgenin ekonomik ve sosyal altyapısının güçlendirilmesine, dolayısıyla daha dirençli şehirlerin inşasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, kadın girişimciler için mikro kredi ve finansal destek programları geliştirilerek, küçük işletmelerin kurulması ve büyümesi sağlanabilir. Ayrıca, girişimcilik, dijital pazarlama ve finansal yönetim gibi konularda eğitimler verilerek kadınların iş kurma kapasiteleri artırılmalıdır. Kadınların birlikte üretim ve pazarlama süreçlerini yönetebileceği kooperatiflerin kurulması da özellikle tarım, tekstil ve el sanatları gibi sektörlerde ekonomik dayanıklılığı artırabilir.

Kadın istihdamını desteklemek için yerel ihtiyaçlara yönelik mesleki eğitim programları düzenlenmelidir. Özellikle yeniden inşa sürecinde kadınların inşaat, altyapı, sağlık ve sosyal hizmetler gibi sektörlerde istihdam edilmesi sağlanabilir. Bunun yanı sıra, dijital altyapının geliştirilmesiyle kadınların uzaktan çalışabileceği iş modelleri teşvik edilmelidir. Çocuk ve yaşlı bakım merkezlerinin kurulması gibi bakım hizmetleri altyapısının güçlendirilmesi de kadınların iş gücüne katılımını kolaylaştıracaktır.

Kadın istihdamını teşvik etmek için politika ve yasal düzenlemeler de yapılmalıdır. Kadınların iş gücüne katılımını artıracak vergi indirimleri, sosyal güvenlik teşvikleri gibi politikalar geliştirilmelidir. Eşit ücret ve adil çalışma koşulları sağlanarak

kadınların iş gücüne katılımı desteklenmeli, yeniden inşa edilen şehirlerde kadınların ihtiyaçlarını gözeten altyapı ve sosyal alanlar planlanmalıdır.

Bölgedeki ekonomik çeşitliliği (karmaşıklık) artırmak da ekonomik dirençlilik için önemlidir. Tarım ve gıda işleme sektörlerinde kadınların rolü güçlendirilerek, bu alanlarda eğitim ve teknoloji desteği sağlanabilir. Ayrıca, yenilenebilir enerji projelerine kadınların katılımı teşvik edilerek, hem ekonomik çeşitlilik sağlanabilir hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı yapılabilir. Turizm ve kültürel yeniden canlandırma projelerinde kadınların aktif rol alması da bölgenin ekonomik toparlanmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Toplumsal dayanışmayı ve sosyal dirençliliği artırmak için kadın liderliğinde afet yönetimi süreçleri teşvik edilmelidir. Depremden etkilenen kadınlara yönelik psikososyal destek programları, bireysel ve toplumsal dayanıklılığı artırabilir. Ayrıca, kadınların yer aldığı yerel dayanışma ağları, mahalle düzeyinde ekonomik ve sosyal dayanışmayı güçlendirebilir.

Son olarak, akademik ve teknolojik destek sağlanmalıdır. Bölgedeki kadınların istihdam durumunu ve ihtiyaçlarını anlamak için kapsamlı araştırmalar yapılmalı ve bu doğrultuda politikalar geliştirilmelidir. Kadınların dijital yetkinliklerini artırmak için teknolojiye erişim sağlanmalı ve dijital okuryazarlık eğitimleri düzenlenmelidir. Bu adımlar, TR63 Bölgesi'nde kadınların ekonomik hayata entegrasyonunu hızlandırarak, bölgenin ekonomik ve toplumsal dirençliliğini artıracaktır.

7. TEŞEKKÜR VE BİLGİLENDİRME

Bu çalışma, TÜBİTAK 1001 projeleri kapsamında desteklenen, TR63 Bölgesi Ekonomisinin Direncini Artırmaya Yönelik Senaryoların Ve Stratejilerin Geliştirilmesi Projesi Adlı ve 223K163 nolu proje kapsamında yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- AŞKIN, E. Ö. (2015). Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumlarını Etkileyen Faktörler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 43-66.
- BAKER, S. (2020). Resilient Cities: The Role Of Women In Economic Recovery. *Urban Studies*, 57(3), 621-635. <https://doi.org/10.1177/0042098019876543>
- BAŞAR, D. (2024). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Güncel Durumun Değerlendirmesi, <https://www.toplum.org.tr/turkiyede-kadınların-ısgucune-katilimi-guncel-durumun-degerlendirmesi/> (Erişim: 07.05.2025)
- BEDÜK, A. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 106-117.
- BEKİROĞLU, C. (2010). *Türkiye’de İşsizlik sorununun çözümlenmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BERBER, M. VE ESER, B. Y. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz, İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10(2), 1-16.
- BÜYÜKNALBANT, T. (2009). *İktisadi Açidan Kadın İşgücü ve İstihdamı ve Sorunları: Kayseri Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ÇOKCANLI, M., & AKİŞ, E. (2020). Türkiye’de Beşeri Sermayenin İllerin Ekonomik Kalkınma Düzeyine Etkisi: Yatay Kesit Veri Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 250-268. <https://doi.org/10.37880/Cumuiibf.613850>
- DAYIOĞLU, M. (2024). “İşgücü Piyasasında Kadın ve Görünmez Emek”. *Şehir ve Topum Dergisi*, 29, 11-21.
- DICKEY, D. A., & FULLER, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427–431. <https://doi.org/10.2307/2286348>
- DOĞRAMACI, E. (1985). Cumhuriyet Döneminde Türk kadını. *Erdem*, 1(1), 111-124.
- EMEKA, E. T., ASONGU, S. A., & NGOUNGO, Y. E. (2024). Gender Economic Inclusion, Governance Institutions And Economic Complexity In Africa. *Sustainable Development*. <https://doi.org/10.1002/sd.2992>
- ERCAN, H. (2007). *Türkiye’de Gençlerin İstihdamı*. Uluslararası Çalışma Ofisi.
- GÖZÜM, P. (2024). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Sorunlar ve Fırsatlar. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 109-125.

Ekonomik Dirençlilikte Kadın İstihdamının Rolü: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Bazında Kanıtlar ve Öneriler

- HATEMİ-J, A. (2012). Asymmetric Causality Tests With an Application. *Empirical Economics*, 43(1), 447–456. <https://doi.org/10.1007/s00181-011-0484-x>
- HAUSMANN, R., HIDALGO, C. A., BUSTOS, S., COSCIA, M., CHUNG, S., JIMENEZ, J., SIMOES, A., & YILDIRIM, M. A. (2014). The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity. MIT Press. (Erişim: 10.04.2025)
- HIDALGO, C. A., & HAUSMANN, R. (2009). The Building Blocks Of Economic Complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(26), 10570-10575. <https://doi.org/10.1073/pnas.0900943106>
- GOLDİN, C. (2023). Nobel ödül töreni konuşması, <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2023/goldin/lecture/> (Erişim: 11.04.2025)
- KABEER, N. (2020). Women's Empowerment And Economic Development: A Feminist Critique Of Storytelling Practices In "Randomista" Economics. *Feminist Economics*, 26(2), 1-26.
- KARAKOÇ, U., & UYSAL KOLAŞIN, G. (2008). *Kadın İstihdamını Artırmak İçin Girişimcilik Desteklenmeli*. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar merkezi Araştırma notu 17
- KOCACIK, F. VE GÖKKAYA, V., (2005), "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1).
- KORKMAZ, H. (2022). Modern Dönemde Geleneksel Kültür Kodlarının/Ataerkil Yapının Aile Hayatına Yansıması. *Antakiyat*, 5(1), 54-71.
- KWIATKOWSKI, D., PHILLIPS, P. C. B., SCHMIDT, P., & SHIN, Y. (1992). Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root. *Journal of Econometrics*, 54(1-3), 159–178. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(92\)90104-Y](https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y)
- MARTIN, R., & SUNLEY, P. (2015). On The Notion Of Regional Economic Resilience: Conceptualization And Explanation. *Journal of Economic Geography*, 15(1), 1-42.
- MEALY, P., FARMER, J. D., & TEYTELBOYM, A. (2019). Economic Complexity And The Green Economy. *Research Policy*, 48(4), 103848. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.10.010>
- NKORO, E., & UKO, A. K. (2016). Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration Technique: Application And Interpretation. *Journal of Statistical and Econometric Methods*, 5(4), 63-91.
- OECD. (2019). Women's Economic Empowerment: The Role of Cities. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264312004-en> (Erişim: 10.04.2025)
- PESARAN, M. H., SHIN, Y., & SMITH, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- PHILLIPS, P. C. B., & PERRON, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- SBARDELLA, A., PUGLIESE, E., & PIETRONERO, L. (2017). Economic Development And Income Inequality: A Complex System Analysis. *PLoS One*, 12(9), e0182774. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182774>
- UN WOMEN. (2020). *Women's Empowerment And Sustainable Development: A global perspective*. UN Women Report. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/womens-empowerment-and-sustainable-development> (Erişim: 02.04.2025)
- UN WOMEN. (2024). *Kadınların Güçlenmesi İlkelerinin Uygulanması Yoluyla Krizlerin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yönetimine İlişkin Özel Sektör Rehberi*. <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-03/Rehber.pdf> (Erişim: 02.04.2025)
- YILDIZ, G., & YILDIZ, B. (2019). Ekonomik Karmaşıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Bootstrap Granger Nedensellik Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(2), 329-340.
- YORGUN, S. (2010). Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı, *Sosyo-Ekonomi*, 11(11), 168-190.